

TERMIZ IQTISODIYOT
VA SERVIS
UNIVERSITETI

TISU TIBBIYOT INNOVATSIYASI

Jurnal tibbiyot olimlari, amaliyotchilar, talabalar va boshqa soha mutaxassislari uchun intellektual platforma yaratib, ilmiy hamkorlik va bilim almashinuvini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tibbiyot va sog'liqni saqlash sohasida original ilmiy tadqiqotlar.

Innovatsion yondashuvlarni va fanlararo ishlanmalarni xalqaro miqyosda keng jamoatchilikka yetkazish.

Inson salomatligini yaxshilashga qaratilgan zamonaviy texnologiyalar va davolash usullarini targ'ib qilish.

Muassis:
TERMIZ IQTISODIYOT VA
SERVIS UNIVERSITETI

**TISU TIBBIYOT INNOVATSIYASI ILMIY
JURNALI**

Bosh muharrir:
Sattarov Abdusamat
Umurqulovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Qobulov Eshbolta Atamuratovich

Mas'ul kotib:
Allamuratov Shuxrat Ashurovich

Dizayner:
Meyliqulov Shahboz
Xolmamatovich

**Jurnal har chorakda bir marotaba
chop etiladi**

Jurnal O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti Administratsiyasi
huzuridagi Axborot va ommaviy
kommunikatsiyalar agentligining
2023-yil 1-martdagi
№ 066379- raqamli guvohnomasi
bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal "PRINTWELL" MCHJ
bosmaxonasida chop etildi.
Manzil: Toshkent shahri
Muqimiy ko'chasi, 170/14

Bosishga ruxsat etildi:
27.11. 2025.

Qog'oz bichimi: 60x84 1/8
"Times New Roman" garnitiruasi.
Ofset bosma.

Ofset bosma usulida bosildi.
Shartli bosma tabog'i: 11.
Adadi 10 nusxa.

Bahosi kelishilgan narxda.
Buyurtma № 1.

Jurnalning elektron shakli bilan
<https://scientific.tues.uz>
web saytida tanishish mumkin.

Tahririyat manzili:
Surxondaryo viloyati,
Termiz sh., "Yulduz" MFY,
"Ibn Sino" ko'chasi.

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

Jumayev Mamaziyo Yusupovich – Tibbiyot fanlari doktori. Ro'ziyev

Oybek Avlayevich – Tibbiyot fanlari falsafa doktori

Xaitov Akmal Aliyarovich – Tibbiyot fanlari falsafa doktori

Ochilova Dilorom Abdukarimovna – Tibbiyot fanlari falsafa doktori

Kurbanov To'ktash Alimovich – Tibbiyot fanlari falsafa doktori

Sultonov Ravshan Komiljonovich – Tibbiyot fanlari falsafa doktori

Xudaykulov Babakul Karjovovich – Tibbiyot fanlari nomzodi

MUNDARIJA

R.K.SULTONOV, M.A.KIBRIYEVA

Erta bolalik davrida covid-19 bilan kasallangan bolalarda kasallikni klinik va immunologik xususiyatlarini baholash.....3

N.Q.ABDUSAMIYEVA

Surunkali nospesifik servisitda qin mikrobiotsenozi va mahalliy immunitet holatining roli va kasallikning erda profilaktikasi.....7

SH.O'AMINQULOV, M.SH.RAXIMOVA

Qandli diabetda ichki a'zolarining zararlanishi va klinik ko'rinishlari.....11

U.X.AXMEDOV

Sifilis kasalligida moyakning morfologik o'zgarishining o'ziga xosligi.....16

E.R.BEKMIRZAYEV

Eksperimental ichaklardagi chandikli jarayonlarning gormonal terapiyasidan keyingi prostata bezi morfometrik ko'rsatkichlari.....19

K.U.BEKMIRZAYEV, K.O'TOSHOYEVA

Yurak yetishmovchiligi: patogenez, klinik belgilar va zamonaviy davolash usullari.....23

M.BO'RIYEV, K.O'TOSHOYEVA

Gepatit b virusi patogenezida jigar hujayralarida kechadigan o'zgarishlar.....29

CH.X.CHORSHANBIYEV

Zamonaviy tibbiyot nuqtai nazaridan aholida kuzatilayotgan miokard infarktning sabablari, davolash yo'llari va bugungi kundagi dolzarbligi.....34

G.R.IBROHIMOVA

Stress gormonlari (kortizol va adrenalin) va ularning fiziologik ta'siri.....37

M.R.ISMOILOVA, D.A.XURMATOVA

Homiladorlik vaqtida patologik vazn ortishi: Akusherlik va perinatal asoratlari.....41

I.I.XOLMURODOV, Z.N.MAMADIYEVA

Oq qon kasalligi yoki leykemiya.....46

G.N.MAMADALIYEVA, N.A.XOLBOYEV

O'tkir obstruktiv bronxit bilan og'rigan bolalarda immunoglobulin nisbatlarini aniqlash.....54

D.A.XURMATOVA, SH.U.PARDAYEVA

Ko'p xomilali homiladorlik va tug'ruqning xususiyatlari.....57

O.A.RUZIYEV, D.A.OCHILOVA

Endotelial disfunksiya- kardiovaskulyar kasalliklar patogenezining markaziy bo'g'ini sifatida (adabiyotlar sharhi).....62

SH.J.QAYUMOVA

Ayollarda bepustlik sabablari va zamonaviy davolash usullari.....70

N.CH.RAXMONOV, K.O'TOSHOYEVA

Virusi hepatit b va c: klinik kechish, tashxis va davolash strategiyalari.....81

J.B.SAIDOV, K.O'TOSHOYEVA

Oshqozon va ichak kasalliklarida klinik ko'rinish va diagnostik yondashuvlar.....85

X.SH.SAIDOV

Surunkali brutsellyoz bilan kasallangan bemorlarda yurak-qon tomir tizimidagi funksional o'zgarishlar.....89

D.A.OCHILOVA, S.A.HUSANOV

Metabolik sindrom: epidemiologik holat, diagnostika va profilaktika muammolariga zamonaviy qarashlar.....95

O.I.SHAYMARDANOV

Allergik rinit.....100

X.F.SHERMATOV, A.A.ESHMURZAIEVA

Osteoartrid trombospondinli disintegrin va metalloproteinaza negizida bo'g'im tog'ayi destruksiyalanishi va uning klinik xususiyatlari.....103

S.N.SULTONOV

O'rik danagidan payvandtaglar yetishtirish va ularni parvarish qilishning agrotexnik asoslari.....106

YU.M.JUMAYEV, X.A.XALILOVA, O.X.NORMO'MINOV, M.NORTO'RAYEV

Surunkali buyrak yetishmovchiligi: patogenez, klinik kechish va davolash tamoyillari.....109

K.U.TO'RAKULOVA, J.B.ABDUMUROTOVA

Bezgakning bolalarga ta'siri: oqibatlar, davolash usullari va profilaktik choralari.....113

T.A.TOSHPULATOV, X.E.TURAYEV, J.M.MASHUROV

Biologik faol birikmalarning metallokomplekslari.....117

Q.N.TURSUNOV, I.I.XOLMURODOV

O'tkir respirator kasalliklar: mikrobiologik etiologiya va diagnostika yondashuvlari.....121

A.A.XAITOV, Z.K.XALBAYEVA

Alloplastikadan keyin infeksiyon asoratlari davolashda manfiy bosimning samaradorligi.....125

M.R.XOLLIYEVA, M.SH.YUSUPOVA

Ai va tibbiyot: sun'iy intellektning tibbiyotdagi yangi davri.....130

A.M.XOLMATOVA, Z.R.XUDOYQULOVA

Bolalar bosh miya insultining etiologik omillarining yoshga xos xususiyatlari.....134

A.A.XAITOV, Z.K.XALBAYEVA

Keksa yoshdagi bemorlarda to'g'ri ichak prolapsida delorme operatsiyasining afzalliklari 134

M.Q.PO'LATOV

Gomosisitein va meteorologik omillarning insultgacha bo'lgan serebrovaskulyar kasalliklar rivojlanishiga ta'siri 137

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Tabiiy fanlar kafedrası
Sultonov Sirojiddin Nuraliyevich
E-mail: sirojiddin_sultanov@tues.uz

O'RIK DANAGIDAN PAYVANDTAGLAR YETISHTIRISH VA ULARNI PARVARISH QILISHNING AGROTEXNIK ASOSLARI

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'rik danagidan payvandtaglar yetishtirish jarayonida qo'llaniladigan agroteknik usullar, ekish muddati va chuqurligi, shuningdek, payvandlashga tayyorlash jarayonining texnologik bosqichlari yoritilgan. Tadqiqotda O'zbekistonning janubiy hududlari sharoitida (Surxondaryo viloyatida) danaklarning ekish muddatini to'g'ri tanlash, stratifikatsiyalangan urug'larni tayyorlash, qo'lda va mexanizatsiya yordamida ekish texnikasi hamda payvand oldi tadbirlarining samaradorligi o'rganilgan. Tadqiqot natijasida o'rik danaklarni sifatli tayyorlash va o'z vaqtida ekish ko'chatlarning unuvchanligi va rivojlanishiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi.

Kalit so'zlar: o'rik, danak, payvandtag, ko'chatzor, stratifikatsiya, ekish muddati, payvandlash, agroteknik tadbirlar.

АННОТАЦИЯ

В данной статье освещены агротехнические методы, применяемые при выращивании подвоя абрикоса из косточек, сроки и глубина посева, а также технологические этапы подготовки саженцев к прививке. Исследования проводились в условиях южных регионов Узбекистана (Сурхандарьинская область) и были направлены на определение оптимальных сроков посева косточек, подготовку стратифицированных семян, изучение эффективности ручного и механизированного способов посева, а также оценку результативности агротехнических мероприятий перед прививкой. Полученные результаты показали, что правильная подготовка семян и своевременный посев оказывают непосредственное положительное влияние на всхожесть и развитие саженцев.

Ключевые слова: абрикос, косточка, подвой, питомник, стратификация, срок посева, прививка, агротехнические мероприятия.

ABSTRACT

This article highlights the agrotechnical methods used in the process of growing apricot rootstocks from seeds, the optimal sowing time and depth, as well as the technological stages of preparing seedlings for grafting. The research was carried out under the conditions of the southern regions of Uzbekistan (Surkhondaryo region) and focused on determining the optimal sowing time for seeds, preparing stratified seeds, studying the efficiency of both manual and mechanized sowing techniques, and evaluating the effectiveness of pre-grafting agrotechnical measures. The results showed that proper seed preparation and timely sowing have a direct positive effect on seed germination and seedling development.

Keywords: apricot, seed, rootstock, nursery, stratification, sowing time, grafting, agrotechnical measures.

Kirish. Respublikamiz aholisini yil davomida sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash hozirgi kunda eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son farmonida "Qishloq xo'jaligini ilmiy asosda intensiv rivojlantirish orqali dehqon va fermerlar daromadini kamida 2 baravar oshirish, qishloq xo'jaligining yillik o'sishini kamida 5 foizga

yetkazishda, ayniqsa, 2026 yilga borib oziq-ovqat mahsulotlari hajmini 7,4 mln. tonnaga, qayta ishlash darajasini meva-sabzavot bo'yicha 28 foizga yetkazish"ga alohida e'tibor qaratilgan. Bu vazifalar ijrosini ta'minlash maqsadida danakli va urug'li mevalarni seleksiya yutuqlari natijasida turli xil usullarni qo'llab qo'shimcha qiymat qo'shgan holda, yangi navlarini yaratish, sifatli mahsulotlar tayyorlash va yuqori samaradorlikka erishish muhim ahamiyatga ega. Chora-tadbirlar natijasida o'rikni seleksiyasi bo'yicha

ilmiy-tadqiqot institutlari, fermer xo'jaligi va bog'dorchilikka ixtisoslashgan xo'jaliklarda ilmiy tadqiqotlar olib borildi. Natijada yangi quruq subtropik iqlim sharoitlarga moslashgan iqlimga mos, hosildor navlarni yaratish borasida muhim yutuqlarga erishilgan. Bunda o'rik seleksiyasi va navshunosligi sohasida ko'plab ilmiy manbalar tahlil qilinib, tadqiqot natijalari bilan solishtirilib korraliatsion bog'liqliklari o'rganildi. O'rik O'zbekistonning deyarli barcha hududlarida o'stiriladigan, oziqaviy va iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan mevali daraxt hisoblanadi. Oxirgi yillarda mamlakatimizda o'rikning eksportbop navlarini yaratish va ularni mahalliy iqlim sharoitlariga moslashtirish bo'yicha olib borilayotgan seleksiya va ko'chatlilik ishlari yahshi yo'lga qo'yilmoqda. O'rik ko'chatlarini sifatli yetishtirishda eng muhim bosqichlardan biri, payvandtaglarni to'g'ri tayyorlash va parvarish qilishdir. Payvandtag sifatida danakdan o'stirilgan sog'lom, kuchli ildiz tizimiga ega o'simliklardan foydalanish, kelgusida payvand qilingan navning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqot o'tkazilish joyi va uslublari. Ilmiy tadqiqotlar Termiz tumani Guliston (Salovat) MFY tomorqa yer egalari xo'jaligi tajriba maydonchasida o'tkazilib, o'rikning bir yillik nihollari (0,1 ga) maydonda fenologik kuzatuvlar va biometrik o'lchovlar olib borildi. Tadqiqot davomida o'rikning yangi navini yaratish jarayonida o'rik danagidan payvandtaglar yetishtirish jarayonida qo'llaniladigan agroteknik usullar, ekish muddati va chuqurligi, shuningdek, payvandlashga tayyorlash jarayonining texnologik bosqichlari ham o'rganildi va baholandi. Tadqiqotlarni o'rganish va tahlil qilishda (X.Buriev va boshq.) tomonidan yaratilgan uslublardan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari. Tadqiqotlar davomida danakdan yetishtiriladigan o'rik payvandtaglarining ekish muddati, chuqurligi va agroteknik parvarish tadbirlari o'rganildi.

Danagidan yetishtiriladigan ko'chatzorlar, o'rik danak payvandtaglaridan yetishtiriladi. O'rik mevalari tez o'sadigan turlar sifatida bevosita shakl berish bo'limining birinchi dalasiga ekildi. Danaklar kuzda va bahorda ekildi. O'zbekiston janubiy hududlarida kuzda danaklar oktyabr oxiri – noyabr boshlarida ekiladi. Stratifikatsiyalangan danaklarni fevral oxiri – mart boshlarida ekish yaxshi muddat hisoblanganligi uchun tajribada fevral oxirida danaklar ekildi.

O'rik danaklarini ekish chuqurligi ularning kattakichikligi va tuproq sifatiga qarab belgilandi:

mayda danaklar yuzaroq, yiriklari chuqurroq ekildi. O'rik danaklari kuzda 8 sm chuqurlikda, bahorda ekilgan danaklar ekish chuqurligi 0,5–1 sm kamaytirilib ekildi. Kuzda chuqurroq qilib ekilgan urug'lar bahorda ekilgan danaklarga qaraganda qishki sovuqlar ta'sirida yer betiga chiqmaydi va yomg'ir yuvib ketmasligi o'rganildi. Ekish normasi danaklarning yirik-maydaligiga, ularning unuvchanligiga, ekish muddatiga va payvandtag ko'chatzoridagi urug'ko'chatlarning qalinligiga bog'liqligi o'rganildi. Payvandtag ko'chatzoriga danaklar birmuncha qalin ekildi va kuzda ekilganda ekish normasi 10–15 % oshirildi, chunki tajriba shuni ko'rsatdiki danaklarning bir qismi nobud bo'lishi yoki qushlar tomonidan kovlab ziyon yetkazishi aniqlandi.

Tajriba maydonida danaklar lenta usulida ikki qator qilib, qatorlar orasi 20–25 sm, lentlar orasida 70–80 sm yoki qatorlar orasini 60–70 sm qoldirib, bir qator qilib ekildi. Urug' ko'chatlarning o'sib ketish xavfi bo'lganda, lentlar orasi 60–70 sm, qatorlar orasi 6–10 sm qilib ekildi. Bunday qalinlikda ekilganda gektariga 300–400 kg o'rik danagi sarflandi (1-rasmga qarang).

1-rasm. Danakdan yetishtirilgan payvandtaglar.

Fenologik kuzatuvlar. Danaklar unishidan boshlab o'sishning har bir bosqichi (unish, 2-3 bargli faza, 5–6 bargli faza, yog'ochlanish jarayoni) o'rganildi. Unishdan yog'ochlashgungacha bo'lgan davr 85–95 kun davom etdi. Bahorgi ekishdagi ko'chatlar esa 100 kundan so'ng yog'ochlanish bosqichiga o'tganligi aniqlandi.

Ildiz tizimining rivojlanishi. Kuzgi ekishdagi ko'chatlarning asosiy ildizi o'rtacha 24–26 sm, yon ildizlar uzunligi 18–22 sm gacha o'sdi. Bahorgi ekishdagi ko'chatlarda esa bu ko'rsatkich mos ravishda 18–20 sm va 14–16 sm ni tashkil etdi. Bu farq, tuproq haroratining barqarorligi va qishki namlikdan to'liq foydalanish imkoniyati bilan izohlanadi.

Umumiy tahlil. Natijalar shuni ko'rsatdiki, Surxondaryo viloyatining iliq iqlim sharoitida o'rik danaklarini kuzda ekish, 8 sm chuqurlikda, lenta usulida (20–25 sm qator oralig'ida) joylashtirish eng yuqori natijani berishi o'rganildi.

Bunda:

- Unuvchanlik: 85–90 %
- Ko'chatlarning yashab qolish darajasi: 92–94 %
- O'rtacha poya uzunligi: 78 sm
- Ildiz tizimi uzunligi: 25 sm

Shu asosda danak payvandtag ko'chatzorlarini barpo etishda kuzgi ekish eng maqbul variant sifatida tavsiya qilinadi.

Ekish tartibi. Tajriba maydoni 0,1 ga teng bo'lganligi uchun danaklar qo'lda ekildi. Stratifikatsiyalangan danaklar ekishdan oldin qumdan yaxshilab tozalandi. Qo'l bilan ekilganda, danaklar marker yoki ip bilan reja chizig'i olingan egatlarga qumi bilan birga ekildi. Bahorda yaxshi nishlagan danaklar ekiladigan kuni namlanib va oldindan rejalab olingan egatlarga qo'lda ekib chiqildi. Danaklar yumshoq tuproqqa sekin tashlab, ustiga nam tuproq tortilib, ekish tugagandan keyin oldindan tayyorlab qo'yilgan egatlardan suv berildi.

Kurtak payvand qilishdan to'rt–besh kun oldin payvandtaglarning tanasi yer yuzidan 15–20 sm balandlikdagi qismi shoxchalardan o'tkir bog' pichog'ida yaxshilab tozalanib, latta bilan artildi chiqildi, qatorlardagi kesaklar egat ichiga tushirilib, payvand qilinadigan maydon ketma-ket sug'orildi. Payvand qilishdan oldin sug'orilganida payvandtag tanasida suv yurishi hamda po'stloqning ko'chishi tezlashishi tajribalar natijasida aniqlandi. Kurtak payvandni boshlashdan oldin yuqoridagi ishlar o'z vaqtida amalga oshirilishi lozim, shundagina payvandlash ishlari qisqa muddatda sifatli amalga oshiriladi.

Xulosa. O'rik danagidan payvandtaglar yetishtirishda urug'larni stratifikatsiya qilish, ekish muddatini to'g'ri tanlash, ekish chuqurligini me'yorida belgilash va payvand oldi tadbirlarini sifatli bajarish ko'chatlarning yashovchanligini, ildiz tizimining rivojlanishini va o'sish kuchini sezilarli darajada oshirdi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, oktyabr–mart oralig'ida 8 sm chuqurlikda hamda lenta usulidagi ekish sxemasi o'rik payvandtaglarini yetishtirish uchun eng samarali sharoit ekanligi aniqlandi. Tadqiqot natijalari o'rik ko'chatlarini sog'lom va sifatli holda yetishtirish, shuningdek, yangi navlarni parvarishlashda agrotexnik chora-tadbirlarni

takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Adabiyotlar

1. Buriyev X.Ch., Jurayev E.B. – Mevali va rezavor mevali o'simliklar bilan tajribalar o'tkazishda hisoblar va fenologik kuzatuvlar metodikasi. Uslubiy qo'llanma. Toshkent, 2014. – 54 b.
2. Buriyev X.Ch. – Havaskor bog'bonga qo'llanma. Toshkent: "Sharq", 2002. – 207 b.
3. Buriyev X.Ch., Baymetov K., Jo'rayev R.J. – Meva ekinlari seleksiyasi va navshunosligi (darslik). Toshkent: "Mehnat", 2001. – 115 b.
4. Kovalev N.V. – Abrikos. Moskva, 1963. – 288 s.
5. Mirzaev M.M. – Kultura abrikosa v Uzbekistane. Toshkent, 2000. – 190 s.
6. Mirzaev M., Sobirov M. – Bog'dorchilik. Toshkent: "Mehnat", 1987. – 222 b.
7. Rajametov Sh., Normuratov I., Adilov X., Janakova D., Nomozov I. – Meva, rezavor meva va tok ko'chatzorlarini tashkil etish (o'quv qo'llanma). Baktria Press, Toshkent, 2018. – 100 b.